
І.Ф.Радіонова, д-р екон. наук

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЗАГАЛЬНА МАКРОЕКОНОМІЧНА НЕРІВНОВАГА: ЗМІСТ ТЕОРІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Акцентовано на важливих аспектах теорії загальної економічної нерівноваги через розкриття змісту макроекономічних моделей, які не були предметом особливого аналізу у вітчизняних дослідженнях. Визначено можливі напрями використання висновків теорії загальної нерівноваги в аналізі конкретної економіки.

Теорія макроекономічної нерівноваги є важливим, проте недостатньо репрезентованим у вітчизняних дослідженнях напрямом макроекономічного аналізу. Брак уваги до проблем макроекономічної нерівноваги видається необґрунтованим хоча б тому, що українська економіка далека від досягнення потенційних обсягів виробництва і зайнятості, їй властиві фінансова нестабільність, непередбачуваність цінових змін і нестійке економічне зростання.

Ця теорія тісно пов'язана з розумінням макроекономічної рівноваги і віддзеркалює зміст останньої. Оскільки вперше механізм формування загальної рівноваги був пояснений неокласиками в межах так званого вальрасіансько-маршалівського підходу, то і перші джерела теорії нерівноваги варто шукати саме тут. Пізніше проблема макроекономічної нерівноваги розв'язувалася кейнсіанською теорією, набувши в ній особливого значення. Власне, тому кейнсіанство і називають "макроекономічною теорією нерівноваги"¹. Ще пізніше, з настанням ери нових класиків, з'являється пояснення з позицій очікувань, за яким загальна рівновага асоціюється з *вірними* очікуваннями економічних суб'єктів. Отже, нерівновага тлумачиться як результат невірних очікувань. Джерела теорії нерівноваги з позицій очікувань, за Е.Фелпсом, треба шукати у працях Мюрдаля, Хайека, Моргенштерна, Лукаса і Фрідмена². Нарешті, наприкінці ХХ століття був описаний феномен неповернення до потенційних (природних) показників не лише в короткому, а й у довгому післякризовому періоді. Це явище дістало в теорії нових кейнсіанців назву "гестерезис"³. Довгострокову нерівновагу починають пояснювати з урахуванням чутливості безробіття до змін заробітної плати і рівня монопольної влади інсайдерів ринку праці.

У межах неокласичного вальрасіансько-маршалівського підходу проблема нерівноваги могла розв'язуватися лише побіжно і бути другоряд-

¹ *Bear J.* Macroeconomics. Cycles, growth and policy in a monetary economy. Mumlilan Publishing Co., Inc. N.Y. – P. 270.

² *Фелпс Э.* Равновесие: концепция с точки зрения ожиданий // Экономическая теория / Под ред. Дж.Итуэлла, М.Милгейта, П.Ньюмена. – М., 2004. – С. 280–284.

³ Див.: *Blanchard O. Summers L.* Hysteresis in unemployment. New Keynesian Economics. The MIT Press, 1991. – Vol. 2.

ною. Причиною цього є засадничі положення неокласичної теорії рівноваги, а саме:

- визнання принципової можливості "міжринкового" врівноважування і формування загальної рівноваги за рахунок *співвідносних цін*;
- ототожнення рівноваги й *ефективного* розподілу. Будь-яка рівновага в умовах досконалої конкуренції, за першою теоремою економіки добробуту, є Парето-ефективною;

• пояснення нерівноваги збуреннями економіки на тлі нетривалих *цінових шоків*, які виявляють загальмовану реакцію загалом гнучких цін.

Отже, у неокласиків нерівновага є результатом тимчасової "відмови" цінового механізму узгодження ринків. Натомість ефективна рівновага досконалого ринку, що формується гнучкими цінами, є явищем тривалим і закономірним.

Відповідь на питання про наслідки збурень економіки міститься у формулюванні першого висновку закону Вальраса: якщо на одному ринку виникає надлишковий попит, то він втілюється в надлишковій пропозиції на іншому (інших) ринках. Так само надлишкова пропозиція одного з ринків може втілюватися в надлишковому попиті на інших.

Якщо врахувати основні положення *неокласичної теорії*, пов'язані з визнанням повного використання ресурсів і врівноваження ринків праці, товарів і боргових зобов'язань, то нерівновага може бути інтерпретована з використанням такого рівняння:

$$Y^D - Y^S = \frac{W}{P}(L^S - L^D) + (I - S),$$

або

(1.1)

$$Y^D - Y^S = \frac{W}{P}(L^S - L^D) + (B^S - B^D),$$

де L^S, L^D – пропозиція праці та попит на працю; $\frac{W}{P}$ – реальна заробітна

плата; Y^D, Y^S – сукупний попит і сукупна пропозиція; S, I – сукупні заощадження та інвестиції; B^S, B^D – пропозиція на ринку боргових зобов'язань (співвідносна з обсягом інвестицій) і попит на цьому ринку (співвідносний з обсягом заощаджень домогосподарств).

Рівняння (1.1) відбиває те, що надлишковий попит одного з ринків – у нашому випадку товарного ($Y^D - Y^S$) – втілюється в надлишковій пропозиції інших ринків: праці $\frac{W}{P}(L^S - L^D)$ і боргових зобов'язань ($B^S - B^D$).

Альтернативною неокласичної є кейнсіанська теорія. Остання, як відомо, ґрунтується на положеннях, які об'єктивно роблять проблему нерівноваги центральною. До таких положень, на наш погляд, належать:

- розгляд як центральної проблеми досягнення (недосягнення) потенційних (природних) обсягів зайнятості та виробництва;

- негнучкість цін у межах короткого періоду, тривалість якого достатня для реалізації мультиплікативного ефекту, спричиненого додатковими витратами⁴;

- розуміння рівноваги як процесу узгодження обсягів попиту і пропозиції, а не цін різних ринків;

- урахування впливу нецінових економіко-психологічних чинників, зокрема, схильності до споживання, надання переваг ліквідності, очікувань щодо доходності інвестицій (граничної ефективності капіталу).

Зважаючи на такі фундаментальні положення кейнсіанства, як неповна зайнятість ресурсів і взаємозалежність товарного і фінансового ринків, основний зміст *кейнсіанської* нерівноваги можна подати таким рівнянням:

$$Y^D - Y^S = I - S . \quad (2.1)$$

Рівняння (2.1) відбиває те, що надлишок попиту одного ринку (товарного) поєднується з надлишком попиту (а не пропозиції, як у неокласиків) іншого ринку (фінансового).

Теорія загальної макроекономічної нерівноваги досягла певного рівня завершеності в 1970-х роках. Саме тоді була створена серія пояснювальних моделей, у яких нерівновага стала предметом спеціального аналізу. А термін "моделі нерівноваги" ("disequilibrium models") набув широкого використання.

Кожна з моделей, що розглянуті далі, зробила свій важливий внесок у відповідь на одне з двох фундаментальних питань макроекономіки, які стосуються її позитивного і нормативного аспектів, а саме:

- що спричиняє загальну макроекономічну нерівновагу (позитивний аспект);

- якою мірою фінансова і грошова політика уряду "відповідає" за загальну нерівновагу (нормативний аспект).

Суттєвим внеском у формування теорії загальної нерівноваги, на наш погляд, стало створення таких моделей:

- загальної нерівноваги доходу і зайнятості Барро-Гроссмана⁵;

- монетарного пояснення нерівноваги Варбуртона-Єгера⁶ на підставі базової моделі бізнес-циклу Фрідмена-Лукаса⁷;

- нерівноваги за наслідками фінансового регулювання економіки Бліндера-Солоу⁸.

⁴ Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М., 1993. – С. 283.

⁵ Barro R., Grossman H. A general disequilibrium model of income and employment // The American Economic Review. – 1971. – Vol. 61. – P. 82–93 і розділ 2 книги: Barro R., Grossman H. Money, employment and inflation. – Cambridge, 1976.

⁶ Warburton C. The monetary disequilibrium hypothesis // Depression, inflation, and monetary policies: selected papers. – John Hopkins University Press, Baltimore, 1966; Yeager L. The significance of monetary disequilibrium // The Fluttering veil, Liberty Fund, Indianapolis, 1997.

⁷ Friedman M. Wage determination and employment // Price theory revised and expanded edition, Aldine Publishing Company, Chicago, 1976; Lucas R. Studies in business-cycle theory, Blackwell Oxford, 1977.

⁸ Blinder A., Solow M. Does fiscal policy matter? // Journal of Public Economics. – 1973. – № 2.

Стислий огляд та інтерпретація трьох згаданих моделей дає можливість у загальних рисах окреслити змістовне наповнення теорії загальної нерівноваги.

Модель нерівноваги доходу і зайнятості Барро–Гроссмана⁹ є поясненням розбалансування ринку праці у зв'язку з подіями, що відбуваються на іншому (товарному) ринку. Фактично тут загальну нерівновагу подано як виникнення й узгодження надлишків (пропозиції – за спаду, попиту – за підйому) на двох ринках без відповідного узгодження цін цих ринків.

Принципово важливими для розуміння феномену нерівноваги є такі припущення моделі:

- економіка зведена до двох ринків – праці та товарів – і двох суб'єктів – підприємців (фірм) та домогосподарств, які максимізують корисність: підприємці – оптимізуючи попит на працю, домогосподарства – оптимізуючи попит на товарному ринку;

- логіка поведінки економічних суб'єктів є різною за спаду і підйому;

- визначення рівня доходу і зайнятості здійснюється на тлі заданого вектора "рівень цін – рівень реальних зарплат" ("fix-price method").

Відповідно до припущень модель подано такими рівняннями:

√ рівняння поведінки фірм, що максимізують прибуток:

$$Pr = Y^S - W \times L^D \quad (3.1)$$

за умови: $Y^S = F(L^D)$ і $\frac{\partial F}{\partial L} = W$;

√ рівняння поведінки домогосподарств, що максимізують корисність:

$$U = U(L^S, Y^D, \frac{M}{P} + m^D) \quad (3.2)$$

за умови: $L^S = L^S(W)$,

$$Y^D = Y^D\left(\frac{M}{P}\right) \quad (3.3)$$

$$m^D = m^D(Pr), \quad (3.4)$$

де Pr – прибуток фірм; W – реальна (в одиницях продукції) заробітна плата; Y^S , Y^D – передбачувані відповідно пропозиція і попит товарного ринку; L^D , L^S – відповідно попит і пропозиція на ринку праці; $\frac{M}{P}$ – реальний

запас грошей; m^D – передбачуваний приріст попиту на грошовий запас.

Ситуація спаду в моделі описується, виходячи з нерівності: $Y < Y^S$, що фактично означає неможливість реалізації всього створеного продукту

⁹ Наше пояснення моделі зроблено на підставі статті Р.Барро і Г.Гроссмана й оцінки цієї моделі у праці: *Friedman M. Book review: Money, employment and inflation by R.Barro and H.Grossman // The Journal of Political Economy. – Vol. 85. – № 5.*

через брак (нестачу) попиту. Відносна нестача попиту асоціюється з завищенням загального рівня цін.

За умови $Y < Y^S$ фірми скорочують попит на працю до рівня L^{D1} , що є достатнім для створення продукту, на який є попит. Отже, поведінка фірм за спаду подана рівнянням: $Pr = Y^S - W \times L^{D1}$, а максимізація прибутку передбачає мінімізацію попиту на працю до рівня:

$$L^{D1} = F^{-1}(Y) \text{ для } \frac{\partial F}{\partial L} \geq W,$$

де L^{D1} – ефективний попит на працю.

Скорочення попиту на працю, коли $L < L^S$, вимагає змін у поведінці домогосподарств, функція корисності яких за нових умов матиме вигляд:

$$U = U(L^S, Y^{D1}, \frac{M}{P} + m^D) \quad \text{за} \quad Y^{D1} = Y^{D1}(Pr + W \times L^{D1}; \frac{M}{P}),$$

де Y^{D1} – ефективний попит на товарному ринку.

У підсумку нерівновага за спаду може бути подана такою системою рівнянь:

$$W^*(L^S - L^{D1}) = Y^S - Y^{D1}, \quad (3.5)$$

$$L^{D1} = F^{-1}(Y) \text{ для } \frac{\partial F}{\partial L} \geq W, \quad (3.6)$$

$$Y^{D1} = Y^{D1}(Pr + W \times L^{D1}, \frac{M}{P}). \quad (3.7)$$

Економічний зміст рівняння (3.5) – це фіксація зв'язку між надлишковою пропозицією на товарному ринку і на ринку праці за умови незмінної рівноважної заробітної плати (W^*). Рівняння (3.6) ілюструє орієнтацію фірм на задоволення меншого, ніж передбачалося, попиту на товари (Y^{D1}), відповідно на формування меншого попиту на працю L^{D1} . Рівняння (3.7) відбиває те, що попит домогосподарств на товарному ринку Y^{D1} узгоджується з меншим за спаду ефективним попитом на працю L^{D1} .

Ситуацію *підйому* описано з використанням вихідної нерівності: $Y > Y^S$, що означає надлишковий попит. Останній асоціюється з відносним заниженням цін.

За надлишкового попиту фірми максимізують корисність за умови:

$Pr = Y^{S1} - W \times L^D$, де Y^{S1} – ефективна пропозиція продукту, яка корелюється з наявною кількістю праці, але є меншою від тієї, яка б задовольняла надлишковий попит. Отже, $Y^{S1} = F(L)$ за умови $\frac{\partial F}{\partial L} \geq W$.

Передбачається, що домашні господарства можуть пристосовуватися до надмірного попиту двома шляхами: або збільшуючи заощадження (це може виявитися у зростанні грошового запасу m^D), або скорочуючи пропозицію праці за збільшення вільного часу. Акцент у моделі зроблено

на другому способі пристосування. Отже, функція корисності домогосподарств набуває вигляду:

$$U = U(L^{S1}, Y, \frac{M}{P} + m^{D1}) \text{ за } L^{S1} = L^{S1}(W, \frac{M}{P}, Pr, Y^D),$$

де L^{S1} – ефективна пропозиція праці.

У підсумку нерівновага за *підйому* може бути репрезентована такою системою рівнянь:

$$W^*(L^D - L^{S1}) = Y^D - Y^{S1}, \quad (3.8)$$

$$Y^{S1} = F(L) \text{ для } \frac{\partial F}{\partial L} \geq W, \quad (3.9)$$

$$L^{S1} = L^{S1}(W, \frac{M}{P}, Pr, Y). \quad (3.10)$$

Рівняння (3.8) подає зв'язок між надлишковим попитом товарного ринку і ринку праці за умови збереження рівноважної заробітної плати (W^*). Рівняння (3.9) є виробничою функцією за ефективною пропозицією (Y^{S1}). Остання враховує існування надлишкового попиту і тому орієнтована не на нього, а на наявний ресурс праці. Рівняння (3.10) подає поведінку домогосподарств, що оптимізують корисність, зменшуючи пропозицію праці до ефективного рівня (L^{S1}).

Головними надбаннями розглянутої моделі її автори Р.Барро і Г.Гроссман вважали таке:

- макроекономічний (а не мікроекономічний) підхід до безробіття як до явища, спричиненого браком попиту на товарному ринку;
- уникнення властивої неокласикам суперечності в поясненні безробіття, за якого зміни зарплати повинні мати контрциклічний характер: збільшуватися за спаду і зменшуватися за підйому;
- використання нетрадиційного підходу в поясненні економічного підйому, за якого надлишковий попит товарного ринку розглядається як причина скорочення пропозиції праці, а не збільшення заощаджень.

З позицій сформульованого нами завдання розкриття змісту теорії загальної нерівноваги значення моделі Барро–Гроссмана полягає дещо в іншому. На наш погляд, найважливіші висновки розглянутої моделі є такими:

- пояснення макроекономічної нерівноваги як феномена взаємопов'язаних надлишків пропозиції (за спаду) і попиту (за підйому) двох ринків, що виключає її банальне тлумачення як результату розбалансування економіки;
- визнання можливості узгодження ринків за існування надлишків без відповідного узгодження цін, оскільки передбачається незмінність заробітної плати за зміни товарних цін;
- тлумачення нерівноваги як явища, що не суперечить раціональній поведінці ринкових суб'єктів, а, навпаки, формується у процесі оптимізації обсягів попиту і пропозиції цими раціональними суб'єктами на різних ринках.

Монетарна теорія нерівноваги Варбуртона–Єгера є поясненням, що спирається на ідею можливого впливу на загальний стан економіки непередбачуваної зміни грошової пропозиції. Такий підхід сформувався як реакція на базову модель бізнес-циклу Фрідмена–Лукаса.

Основна ідея моделі Фрідмена–Лукаса – це уявлення про вплив неочікуваної зміни грошової пропозиції на пропозицію праці та на створений продукт.

Механізм передання грошового імпульсу був уперше пояснений М.Фрідменом і доповнений Р.Лукасом. Суть цього механізму можна ілюструвати такими логічними ланцюжками:

✓ за економічного підйому:

$$M_{mex}^S \uparrow \rightarrow P^n \uparrow, W^n \uparrow \rightarrow W.O.E. \rightarrow L^S \uparrow, I \uparrow \rightarrow Y^S \uparrow;$$

✓ за економічного спаду:

$$M_{mex}^S \downarrow \rightarrow P^n \downarrow, W^n \downarrow \rightarrow W.U.E. \rightarrow L^S \downarrow, I \uparrow \rightarrow Y^S \downarrow,$$

де M_{mex}^S – неочікувана (така, що відхиляється від довготривалого тренду) пропозиція грошей; $W.O.E.$ – хибна завищена оцінка підприємцями і найманими працівниками номінального зростання загального рівня цін як реального; $W.U.E.$ – хибна занижена оцінка номінального зменшення загального рівня цін як реального.

Фактично за пояснення підйому йдеться про вплив зростання пропозиції грошей на реальну пропозицію праці та інвестиції через хибне (переоцінка) сприйняття номінального зростання цін на товарному ринку і ринку праці як реального. Внаслідок такого сприйняття відбувається реальне зростання продукту. Натомість за спаду передбачається, що зменшення пропозиції грошей і номінальне падіння цін сприймається економічними суб'єктами як реальне падіння (недооцінка), і тому вони скорочують пропозицію праці та інвестиції.

Базова модель бізнес-циклу Фрідмена–Лукаса містить низку, так би мовити, запитань без відповідей. Зокрема, модель не дає відповіді на такі запитання:

- наскільки достовірним є пояснення підйомів і спадів постійними помилковими оцінками економічних суб'єктів щодо зміни рівня цін;
- як пояснити контрциклічний (падіння за підйому і зростання за спаду) рух прибутку фірм, що впливає з твердження про хибну оцінку, з фактами проциклічного руху прибутків;
- у який спосіб надлишкові інвестиції періоду підйому повертаються до нормального рівня, не спричиняючи загального економічного спаду після того, як з'ясується хибна реакція суб'єктів на цінові сигнали¹⁰.

Відсутність відповідей на сформульовані запитання спричинила необхідність модифікації логіки монетарного імпульсу. Це і було зроблено в моделі Варбуртона–Єгера.

¹⁰ Ці запитання були, зокрема, сформульовані у працях: *Garrison R. The Austrian theory of business cycle in the light of modern macroeconomics // Review of Austrian Economics. – 1989. – Vol. 3; Mankiw G. A quick refresher course in macroeconomics // Journal of Economic Literature. – 1990. – Vol. XXVIII.*

Модель ґрунтується на таких припущеннях:

- економічні збурення спричиняються неочікуваними змінами пропозиції грошей;
- економіка репрезентована трьома ринками: грошовим, товарним і ринком праці;
- визнається жорсткість (нееластичність) цін і заробітних плат та більш швидка реакція на зміну пропозиції грошей обсягів ринкового попиту;
- більша гнучкість цін товарного ринку в порівнянні з цінами ринку праці.

Сутність монетарної моделі загальної нерівноваги Варбуртона–Єгера розкривається через логіку монетарного імпульсу. Як і в базовій моделі Фрідмена–Лукаса, тут на початку логічного ланцюжка перебуває неочікувана зміна грошової пропозиції. Проте особливість монетарної моделі нерівноваги пов'язана, передусім, з "асиметрією" у тлумаченні монетарного імпульсу за підйому і спаду. Монетарний імпульс за підйому має таку логіку:

$$M_{unex}^S \uparrow \rightarrow Y^D \uparrow \rightarrow Inv \downarrow \rightarrow L \uparrow \rightarrow Y^S \uparrow,$$

де Inv – товарні запаси; C – споживчі витрати домогосподарств.

Монетарний імпульс за спаду розгортається інакше:

$$M_{unex}^S \downarrow \rightarrow C \downarrow, L^S \uparrow \rightarrow Y^D < Y^S \rightarrow Y^S \downarrow.$$

Як бачимо, логіка монетарного імпульсу за підйому передбачає створення додаткового попиту, який спричиняє скорочення запасів, повне використання виробничих ресурсів і зростання пропозиції. За спаду вона ґрунтується на зменшенні схильності до закупівель (і споживання) та збільшенні схильності до продажу всіх товарів (включно з ресурсом праці). Отже, створюється надлишок пропозиції над попитом і відбувається скорочення виробництва.

Нерівновага за спаду, за логікою монетарного імпульсу в моделі Варбуртона–Єгера, може бути подана в такий спосіб:

$$M^D - M^S = (Y^S - Y^D) + W(L^S - L^D). \quad (4.1)$$

Рівняння (4.1) відбиває те, що монетарний імпульс спаду – скорочення пропозиції грошей ($M^S < M^D$) – виявляється, по-перше, у зменшенні попиту товарного ринку на тлі незмінної пропозиції та негнучких товарних цін ($Y^S > Y^D$). По-друге, виникає надлишкова пропозиція праці за зменшення попиту на неї та за негнучкої заробітної плати ($L^S > L^D$).

Крім нерівноваги "першого порядку", що подана рівнянням (4.1), у моделі йдеться про нерівновагу "другого порядку". Остання пов'язана з різною швидкістю пристосування цін до монетарного імпульсу. Оскільки одним із припущень моделі є більша еластичність товарних цін за пропозицією грошей, аніж еластичність заробітної плати

$\left(\frac{\partial P}{\partial M} > \frac{\partial W}{\partial M} \right)$, то скорочення пропозиції грошей за спаду передбачає відносно завищення заробітної плати. Якщо припустити, що ціни товарного ринку повністю "по-

глинають" надлишок попиту на гроші, то матимемо ситуацію, коли на двох – грошовому і товарному – ринках досягається рівновага. Водночас на ринку праці такої рівноваги немає. Адже завищена заробітна плата спричиняє надлишок пропозиції праці.

Висновки монетарної теорії нерівноваги, що мають суттєве значення для визначення змісту теорії нерівноваги, на наш погляд, зводяться до такого:

- нерівновага є результатом регулювання економіки шляхом змін пропозиції грошей, а грошовий імпульс, прийнятий економікою, може втілюватися в підйомі або спаді;
- важливим елементом передавального механізму (трансмисії) монетарного імпульсу є зміна схильностей суб'єктів економіки до споживання і праці;
- можливі різні прояви загальної нерівноваги: пов'язані з власне монетарним імпульсом і такі, що виявляють різну еластичність цін на окремих ринках.

У **моделі Бліндера–Солоу** нерівновага пов'язується з нестійкістю економічної системи, що спричиняється фінансовим стимулюванням економіки. Причому лише певні способи фінансування надлишкових державних витрат і спричиненого ними бюджетного розриву створюють цю нестійкість.

Зауважимо, що критичне ставлення до фінансового регулювання, подане в аналізованій моделі, значно випередило в часі загальне скептичне ставлення до результатів фінансової стабілізації, що склалося наприкінці 1980-х – початку 1990-х років. Його вершиною можна вважати уявлення нових кейнсіанців, які фактично відмовилися від ідеї "фінансового активізму" традиційного кейнсіанства і визнали вирішальний вплив грошової політики на реальні величини.

Модель Бліндера–Солоу має такі вихідні умови:

- використання ефекту багатства як суттєвої ланки в поясненні фінансового імпульсу;
- урахування трьох складових багатства, відповідно трьох форм активів: фізичного капіталу, грошей та державних боргових зобов'язань;
- використання аналітичного апарату моделі IS-LM у поясненні станів стійкої та нестійкої рівноваги.

Зміст моделі розкривається системою рівнянь:

✓ *функція сукупних витрат:*

$$Y = C(Y + B - T, W) + I(r) + G; \quad (5.1)$$

✓ *рівняння грошового ринку:*

$$M^S = M^D(r, Y, W); \quad (5.2)$$

✓ *бюджетне обмеження держави:*

$$\Delta M + \Delta\left(\frac{B}{r}\right) = G + B - T, \quad (5.3)$$

де $W = K + M + B$ – багатство у формі капіталу (K), грошей (M) і виплат держави за борговими зобов'язаннями (B); $T = T(Y + B)$ – подат-

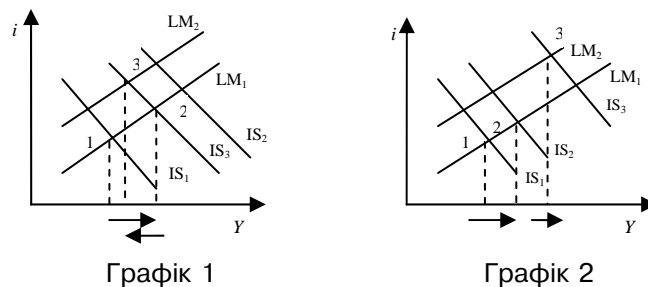
ки, що є функцією доходів включно з виплатами за державними борговими зобов'язаннями; $\left(\frac{B}{r}\right)$ – ринкова вартість запасу державних облігацій, що враховує ставку відсотку за облігаціями r .

Особлива роль у моделі покладена на рівняння (5.3), яке робить її динамічною. У ньому показано, що перехід від однієї рівноваги (з певним обсягами бюджетного надлишку і виплатами за державним боргом) до іншої здійснюється шляхом зміни запасу грошей та державних цінних паперів.

Стабільність або нестабільність економічної системи, за логікою моделі, зумовлена змінами ставки відсотку фінансового ринку під впливом фінансового імпульсу і реакцією на них продукту (доходу). Якщо фінансовий імпульс спричиняє зростання ставки відсотку, то наслідком може стати витіснення приватних інвестицій та зменшення продукту (доходу). Масштаб витіснення відбивається на значенні витратного мультиплікатора. Отже, стійкість економічної системи, що описується рівняннями 5.1, 5.2, 5.3, залежить від способу фінансування додаткових державних витрат (бюджетного розриву).

Найбільша ймовірність досягнення економічною системою стійкості, тобто рівноваги, пов'язана з грошовим фінансуванням бюджетного розриву. За такого способу фінансування ставка відсотку може повернутися до попереднього рівня саме завдяки збільшенню пропозиції грошей. Натомість за боргового фінансування економічна система втрачає стабільність у розглянутому сенсі.

Альтернативне грошовому боргове фінансування спричиняє виникнення ефекту багатства, що, за логікою моделі (рівняння 5.1), викликає збільшення приватного споживання і подальше зростання попиту на гроші. Отже, на графіку боргове фінансування бюджетного надлишку ілюструється одночасним зрушенням двох функцій: IS – двічі праворуч і LM – ліворуч. Можливі різні варіанти наслідків боргового фінансування, два з яких подано на графіках 1 і 2.

Початковий позитивний ефект фінансового імпульсу може частково нівелюватися, звужуватися (графік 1). Це відбувається тоді, коли приріст споживання в результаті дії ефекту багатства є меншим від приросту попиту на гроші. За інших умов таке нівелювання (звуження) може не відбуватися (графік 2). Саме звуження позитивного ефекту фінансового імпульсу означає нестабільність (нерівновагу) економічної системи.

Автори моделі припускають, що обґрунтування умов, за яких зуження відсутнє, а, отже, система стабільна (рівноважна), є емпіричним питанням. Виведені ними умови стабільності системи є такими:

✓ *головна умова стабільності, що враховує реакцію чистих податків на зміну доходу:*

$$F'_B = \frac{\partial Y}{\partial B} > \frac{1-T'}{T'} \quad (5.4)$$

✓ *додаткова умова стабільності, що враховує зміну запасу капіталу як елемента багатства:*

$$I_K + C_W < 0, \quad (5.5)$$

де T' – гранична схильність до змін податків, що залежать від доходу, з

урахуванням змін трансфертів, які також залежать від доходу; $I'_K = -\frac{\partial I}{\partial K}$

– показник еластичності інвестицій за обсягом капіталу; $C'_W = \frac{\partial C}{\partial W}$ – по-

казник еластичності споживання за обсягом багатства.

Невиконання умов, поданих у нерівностях 5.4 і 5.5, і водночас реалізація нерівностей $\frac{dY}{dB} < \frac{1-T'}{T'}$ і $I_K + C_W > 0$ спричиняє нестабільність економіки та її перебування в *нерівноважному* стані.

Найважливіші висновки моделі Бліндера–Солоу, що формують особливий зміст теорії макроекономічної нерівноваги, є такими:

- критерієм розмежування рівноваги і нерівноваги не є статика і динаміка економічної системи, оскільки як рівновага, так і нерівновага визначаються різними результатами власне економічної динаміки;

- макроекономічна нерівновага як особливий прояв економічної динаміки передбачає дедалі більше відхилення результатів від визначених цілей фінансового регулювання, а втрата позитивного результату відбувається через існування зворотних впливів-ефектів витіснення і багатства;

- масштаб втрати позитивного результату економічної динаміки пов'язаний із певними кількісними значеннями макроекономічних величин, що відбивають граничні схильності до змін податків (за доходом), інвестицій (за обсягом капіталу) і споживання (за обсягом багатства).

Стислий екскурс, здійснений із метою окреслення змісту поняття макроекономічної нерівноваги дає підстави для таких узагальнень.

1. У межах традиційних (неокласичних і кейнсіанських) уявлень нерівновага подається як формування й узгодження надлишків, що виникають на різних агрегованих ринках. Хоча і по-різному, але в обох підходах поява ринкових надлишків, отже, незбалансованість окремих ринків пов'язувалася з певною недосконалістю цінових механізмів регулювання.

2. У межах розглянутих тут моделей нерівноваги (Барро–Гроссмана, Варбуртона–Егера і Бліндера–Солоу) традиційні уявлення були розвинені та збагачені в такий спосіб:

- шляхом обґрунтування несуперечливості ринкових надлишків і оптимальної (спрямованої на максимізацію власної корисності) поведінки ринкових суб'єктів (модель Барро–Гроссмана);

- через пояснення нерівноваги непередбачуваними грошовими імпульсами, за яких вплив грошової пропозиції на інші макроекономічні параметри опосередковується змінами схильностей до споживання і праці (модель Варбуртона–Єгера);

- завдяки акцентуванню на стабілізаційному аспекті нерівноваги й урахуванню можливості дедалі більшого відхилення в часі результатів фінансового регулювання від визначених цілей унаслідок ефекту витіснення приватних інвестицій та ефекту багатства (модель Бліндера–Солоу).

Які з виокремлених аспектів теорії загальної макроекономічної нерівноваги є найцікавішими і найпридатнішими для використання?

Практичне застосування положень теорії макроекономічної нерівноваги, на наш погляд, вимагає, в першу чергу, акцентування уваги на балансуванні основних параметрів окремих секторів економіки (реального, грошового, фінансового, соціального) і міжсекторній збалансованості. Усвідомлюючи складність розрахунку абсолютних показників попиту і пропозиції для окремих сфер, можна було б використовувати як індикатори прирістні та відносні показники. Можливий варіант використання наявної статистичної бази за українськими даними, що передбачає певне групування показників, подано в таблиці.

Таблиця

Показник (річна реальна відсоткова зміна, якщо не зазначене інше)	2003	2004	2005	2006 (оцінка)
Індикатори реального сектора				
ВВП	9,6	12,1	2,6	7,1
Валові національні видатки	12,5	8,5	14,1	11,9
Індикатори монетарного сектора				
Грошова база	30	34	54	18
МЗ	47	32	54	35
Покриття грошової бази резервами, %	92	94	118	116
Індикатори фінансової сфери				
Сальдо бюджету, % до ВВП	- 0,2	- 3,2	-1,8	- 0,7
Загальний борг, % до ВВП	29,4	24,7	14,3	12,5
Індикатори соціальної сфери				
Доходи населення після оподаткування	9,1	19,6	23,9	16,1
Споживання	12,5	14,5	16,2	14,0
Індикатори міжсекторної збалансованості				
ВВП	9,6	12,1	2,6	7,1
МЗ	47	32	54	35
Дефлятор ВВП	7,8	15,0	24,5	13,3
Доходи зведеного бюджету, % до ВВП	22,6	26,5	30,4	32,5

Джерело: Квартальні передбачення / Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2007, I квартал, число 38. – К., 2007. – С. 3, 63, 66, 67, 72.

Суттєве розходження значень одних показників (у нашому випадку – змін ВВП і національних видатків, доходів і споживання тощо) або невіправдане зближення інших (наприклад, змін грошової бази і грошової пропозиції за МЗ, що виявляє втрату мультиплікативного ефекту) може тлумачитися як прояв дисбалансу в окремих сферах економіки. Натомість

співвідносність показників, за якими оцінюються різні сфери (МЗ, з одного боку, і реальний ВВП та його дефлятор – з іншого, або ВВП, з одного боку, і доходи зведеного бюджету – з іншого) може до певної міри виявляти рівень міжсекторної збалансованості.

Теорію макроекономічної нерівноваги можна застосовувати для систематичної оцінки показників схильностей і очікувань та дослідження їх зв'язку з основними макроекономічними параметрами: доходами, видатками, споживанням, зайнятістю тощо. Йдеться, зокрема, про врахування інфляційних і споживчих настроїв, ділових очікувань підприємств та їх фінансової самооцінки, змін довіри до влади тощо.

Теорія загальної макроекономічної нерівноваги може мати ще один прикладний аспект. Він пов'язаний з уточненням змісту поняття нерівноваги щодо економік різного рівня розвитку і спрямування. Отже, дослідження кожної конкретної економіки під кутом зору проблем, що були розглянуті в цій статті, а також багатьох інших, пов'язаних із міжсекторною збалансованістю економіки і забезпеченням умов її стабільного розвитку, означатиме внесок у теорію загальної макроекономічної нерівноваги.